

Soteldar och eldstadsbränder från ca 1910 till 1950-talet

Under andra världskrigets kalla vintrar uppstod en stor mängd soteldar. De var så många att Karlstads brandmän fick cykla vid soteldslarm inom staden. Cyklar var billigare än att köra brandbil och man kunde ha med lättare utrustning. Efterhand skaffade flera städer särskilda soteldsbilar. Brandmännens uppgifter vid soteld var normalt att bevaka så att elden inte spred sig utanför skorstenen. Den skulle tåla att sotet brann bort. Ibland kunde man dämpa sotelden och även släcka. Soteldarna var ett stort debattämne och fackpressen redovisade statistik och jämförde städer. Här finns uppgifter om antalet soteldar i några städer i Värmland.

<i>Säsong</i>	<i>41/42</i>	<i>42/43</i>	<i>43/44</i>	<i>44/45</i>	<i>45/46</i>
<i>Arvika</i>	<i>19</i>	<i>23</i>	<i>14</i>	<i>22</i>	<i>57</i>
<i>Filipstad</i>	<i>3</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>2</i>
<i>Karlskoga</i>	<i>89</i>	<i>79</i>	<i>50</i>	<i>137</i>	<i>175</i>
<i>Karlstad</i>	<i>104</i>	<i>83</i>	<i>61</i>	<i>62</i>	<i>89</i>
<i>Kristinehamn</i>	<i>61</i>	<i>49</i>	<i>-</i>	<i>25</i>	<i>48</i>
<i>Riket</i>	<i>3696</i>	<i>2554</i>	<i>2823</i>	<i>4734</i>	<i>4611</i>

Nu var det inte bara soteld som oroade och experter pekade på alla andra problem kring eldningen. Till exempel fanns fel på ett antal murstockar redan då de uppfördes men felen orsakade brand först vid hård eldning. Brandkårer, andra myndigheter och försäkringsbolag föreslog därför att regler skulle skärpas men nya regler skulle bara ge nytta på sikt. Mer kontroll kunde hjälpa till att hitta brister i de befintliga eldstäderna vilket var det stora problemet. Propaganda och information bedrevs men nådde inte alla. Regler för skorstenar och eldstäder liksom för sotning saknades på landsbygden eftersom byggreglerna gällde städer och större samhällen.

Vintrarna var kalla och problemen blev stora när bränslet var ransonerat. Koks och olja kunde man inte få fram. Det fanns en Bränslekommission med uppgift att bland annat övervaka och leda försörjning av ved. De hade även regler som begränsade eldning för varmvatten.

Ett år röktrycksprovades 2188 anläggningar i hela landet varav hälften efter soteld. Resultat visade att 56 % hade brister. En del skorstenar var sprängda efter sotelden, andra var slarvigt murade med för kläna skiljeväggar eller för liten väggjocklek. I vissa murstockar fann man inmurade järnbalkar, bärjärn eller vattenledningsrör. Kopplingsdosor och elledningar kunde också vara inbilade. Impipor användes som rökkanal. Socklar, skåp och paneler var spikade i träproppar som också var inbilade i murstocken. Det var även vanligt med för smala rökgångar men detta fel upptäcktes först vid nerplockning av murstocken.

Andra fel var murstockar som inte stod på frostfritt djup eller var byggda med fel sorts tegel. Vedeldade spisar sattes in provisoriskt liksom kakelugnsinsatser och rökgångar gjordes delvis av plåt som genomrostats. Lagningar av sprickor var ibland dåligt gjorda och bara putsade på ytan. Herresäten och äldre kulturhistoriskt värdefulla byggnader kunde ha rökkanalerna dragna på vinden och stöttade med träkonstruktioner.

Fyra nyckelpersoner påverkade utförandet. Det var arkitekten som ville dölja muren och ha små dimensioner, byggmästaren som önskade bygga så billigt och enkelt som möjligt,

husägaren ville naturligtvis ha en skorsten som höll för eldning och brandskyddsmannen önskade en skorsten som inte orsakade bränder. Experter ville att murstockar bara skulle få uppföras av kunniga murare som hade någon form av auktorisation. Möten ordnades där alla intressenter kunde tala med varandra. De som berördes var brandskyddet, muraryrket, byggmästarna, tegel- och betongindustrin, skorstensfejare och värmetekniker.

Propagandan inriktades på att lära folk elda rätt. Framför allt skulle man aldrig tända med bensin, fotogen eller sprit vilket var en vanlig brandorsak. En del använde ved i pannor avsedda för koks och veden var ibland av dålig kvalitet. Andra eldade hårt i kakelugnsinsatser och strypte spjället så att koloxid bildades, antändes och ibland sprängde kakelugnen. Ett annat fel var att sprängda när det stått kallt länge. Vedträ eller gnistor kunde falla ut ur eldstaden så man rekommenderades att använda galler. Ingen skulle bära glöd från en eldstad till en annan. Och all aska skulle förvaras i obrännbara kärl.

Myndigheter och försäkringsgivare ville ha strängare föreskrifter för byggande, sotning och kontroll. Reger för uppförande kunde dock bara göra nytta på sikt. Kontroll av eldstad och skorstenar kunde upptäcka vissa fel men sällan byggfusk. I en beskrivning av skorstenar och brandrisker kring dem noterades 1923 att städernas byggnadsordningar gav noggranna föreskrifter om hur en rökkanal skulle anläggas men det gällde också att övervaka att bestämmelserna följdes på just de punkter där en okulärbesiktning inte kan ske efter att bygget är klart. En sådan sen kontroll kunde aldrig visa att allt var rätt gjort.

1941 ville man skapa enhetliga sotningsfrister för hela landet. Fristerna bestämdes lokalt i brandordningarna men förslaget slopades eftersom kommunerna i sina remissvar ansåg att det inskränkte det kommunala självstyret. 1946 påtalades riskerna med att ha brännbart material för nära eldstaden och att långvarig eldning kunde ge upphettning till ca 110 grader vilket tänder trä och papp. Det var särskilt farligt om man inte förstod nyttan av föreskrivna luftspalter intill kaminer och liknande.

Karlskoga brandkår - uttryckningar och orsaker (årsberättelse för 1944)

<u>År</u>	<u>eldsvåda</u>	<u>soteld</u>	<u>annat</u>	<u>summa</u>
1925-1930	9	1	3	13
1931-1935	32	2	10	44
1936-1940	39	16	30	85
1941	26	47	16	89
1942	45	125	24	194
1943	39	72	18	129
1944	27	87	16	130

Jag noterar att soteldsfrågan blev större under de kalla 40-talsvintrarna och fortsatte att vara ett diskussionsämne långt in på 1950-talet. Det syns i statistiken från Karlskoga men det var också färre artiklar om detta under 1910–20-talen. Då var eldstadens skick, inte soteldarna i fokus och 1928 kunde man läsa ”Det slarvas med eldstäder pga. bristande omtanke och okunnighet. Man tänker inte på att varje litet fel i en skorstensstock eller vid uppställning av en kamin, vid uppmurning av en ugn o dyl. innebär brandfara”.

Eldstadrelaterade brandskador fortsatte att vara ett problem många år efter kriget. Frekvensen varierade över landet och det var värst i skogslänen men 1955 kunde detta inte förklaras. Man trodde det kunde vara felaktig eldning, fel vid inmontering av pannor i äldre byggnader eller, för Norrlands del, sämre material därför att transporterna var dyrare och man använde cementtegel.

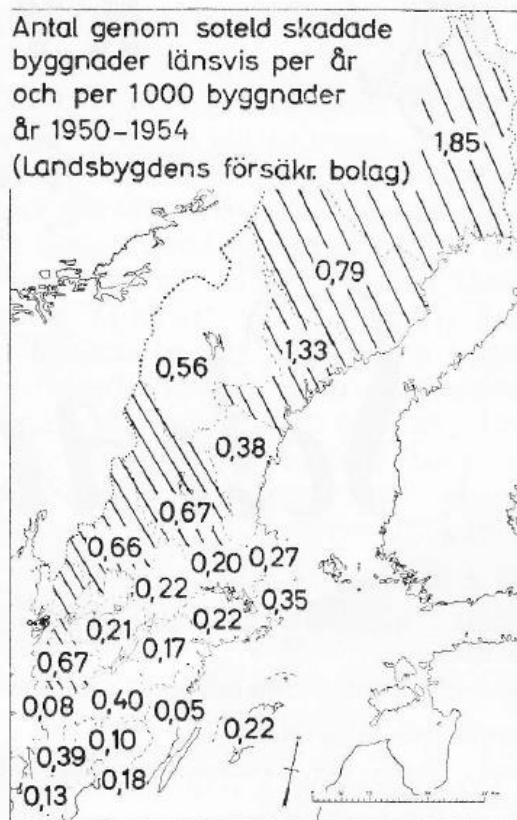

Bild 5.

I mitten av 1950-talet blev oljeeldning i bostadshus allt vanligare. Då noterades nya (?) orsaker bakom bränderna. Man nämner särskilt dåliga installationer gjorda av okunniga försäljare och slarviga montörer. Ägare och montörer förändrade aggregat och installationer trots att de var typgodkända. I fackpressen ville man ha krav på installationsbehörighet.

Uppgifterna kommer från läsning av Tidskrift för brandväsendet från 1910-1956. En hel del av dessa brister finner man även idag. Enligt MSB är eldstadsrelaterade bränder den vanligaste brandorsaken i villor, och stod under perioden 2008-2012 för 35 procent av bränderna i villor. Sex av sju eldstadsrelaterade bränder äger rum i villor.

*Efter många år i yrket och arbete med brandsläckning, tillsyn, information och utbildning, brandförebyggande arbete både lokalt och centralt har jag kommit fram till att allt för många fortfarande inte förstår hur farlig elden egentligen är. **Har vi inte berättat det?***